

Лілія ПРОКОПЕНКО,
Світлана ЗОЗУЛЯ

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ГЛОСАРІЙ
МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ КІНОАРХІВІВ:
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

На сучасному етапі активізації архівознавчих теоретичних досліджень існує актуальна потреба вивчення міжнародного досвіду у цій сфері. Важливими осередками концентрації галузевої наукової думки та практичної діяльності є професійні міжнародні організації. З огляду на прагнення України до повноцінної інтеграції у світовий інформаційний простір особливої актуальності набуває вивчення здобутків цих установ. Одним з важливих напрямів діяльності міжнародних архівних організацій є впорядкування професійної термінології.

Завданням цієї статті є дослідження термінологічного глосарія Міжнародної федерації кіноархівів (ФІАФ), який репрезентує понятійний апарат кінематографічної галузі, що активно використовується у практичній діяльності кіноархівів; вивчення можливостей і особливостей його використання в Україні, а також визначення потреби у підготовці його україномовної версії.

Аналізуючи вітчизняну та зарубіжну історіографію термінологічних досліджень кіноархівної справи, зауважимо, що ці проблеми частково отримали своє висвітлення, зокрема, у наукових працях В. Вайт-Хенсена [15], В. Тейлора [14]. Заслужують на увагу публікації Т. Ємельянової [4], А. Кузіна [6], словник, підготовлений за редакцією С.І. Юткевича [5].

Наразі актуальною є проблема взаємопроникнення та взаємоповнення термінологічних систем багатьох наукових сфер. Розвиток кінематографії та кіномистецтва у ХХ ст. і визнання кінофільму як історичного документу, історичної реліквії робить кінодокумент одним з об'єктів архівознавства. І, як наслідок, відбувається термінологічний взаємовплив цих галузей. Так, на взаємопроникнення терміносистем архівної та кінематографічної галузей дослідники вказували неодноразово. “Словарь современной архивной терминологии социалистических стран” (М., 1988) вміщує більше 40 термінів кінематографії. Зокрема, *лист обліку кінодокументів, мікрофільм у відрізку, нітроплівка, плас-*

тифікація кінофотодокументів, тонфільм, фотокадр, фономатеріал, електростатичний захист фотодокументів, кіноплівка, вид фотодокумента, аерофотодокументи, комплект фотодокументів, рулонний мікрофільм тощо [10]. Наприклад, термін-словосполучення “лист обліку кінодокументів” пояснюється як документ, що відображає зміни щодо обліку одиниць зберігання кінодокументів певного виду, а також слугує для обліку та нумерації описів [10, С. 82]; термін “мікрофільм у відрізьку” подається у значенні відрізка рулонного мікрофільму, що складається з декількох фотокадрів [10, С. 93]; “аерофотодокумент” пояснюється як фотодокумент, що фіксує об’єкти у повітрі [10, С. 12].

Близько 50 термінів, що стосуються кінодокументів, вміщені до короткого архівного українського термінологічного тлумачного нормативного словника “Архівістика”. Наприклад: *аудіовізуальний документ, вид кінодокумента, справа відео-кінодокумента, діафільм, одиниця обліку відео-, кіно- та фотодокументів, кадр, кінодокумент, кінолітопис, комплект кінодокумента, монтажний лист кінодокумента, негатив, опис відеозйомок, тонфільм, фільмовий архівний каталог, фільмографія* тощо [1].

У ДСТУ 2732:2004 “Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять” (К., 2005) зафіксовані спільні терміни для понятійного апарату і архівознавства, і кіноіндустрії: *документ аудіовізуальний, кінодокумент, фотодокумент* тощо [2].

Міжнародний досвід впорядкування термінології, що є характерною для лексичного складу і архівознавства, і кінематографу об’єктом систематичного дослідження не був.

Саме представники кіноархівів першими серед архівістів об’єднали свої професійні зусилля на міжнародному рівні для вирішення теоретичних і практичних проблем збереження кінодокументів, утворивши у 1938 р. у Франції ФІАФ (Federation Internationale des Archive du Film – FIAF). Сьогодні це – міжнародна, всесвітня, неурядова, некомерційна організація відкритого типу, до складу якої входить 141 установа з 65 країн світу. Серед них – організації, урядові та громадські архіви, кінотеки, музеї, відеотеки, фільмотеки, навчальні заклади. Україну в ФІАФ представляє з 2003 р. Національний центр Олександра Довженка¹.

Важливе місце в діяльності ФІАФ належить професійній роботі, яка зосереджена в рамках спеціалізованих комісій: Технічної комісії, Комісії з каталогізації та документації, Комісії з планування і доступності фондів.

Термінологічна діяльність проводиться у межах проектів Комісії з каталогізації та документації, яка була заснована 1968 р. Серед проектів комісії, які сьогодні знаходяться в стадії реалізації – “International Index to Film/TV Periodicals”, “International Directory of Film/TV Documentation Collections”, “Bibliography of FIAF Members' Publications”, “Treasures of

the Film Archives”. У доробку Комісії видання, що стали результатом масштабних проектів минулих років: “FIAF Cataloging Rules”, “FIAF Classification Scheme for Literature on Film and Television”, “Bibliography of National Filmographies” та інші.

Неодноразово була спроба ФІАФ визначити та упорядкувати термінологію, яка стосується кінофотофонодокументів та їх описування, зберігання в архівах та, відповідно, узагальнення понятійного апарату щодо пошуку цих документів в архівах та користування ними.

“Глосарій фільмографічної термінології” є відображенням плідної багаторічної термінологічної діяльності ФІАФ.

Перше видання було здійснено у 1985 р. на допомогу архівістам, котрі займаються каталогізацією кінодокументів, для узгодження термінології, яка використовується в об’єктах каталогізації та в правилах архівного описування. Підготовлений за редакцією Джона Гартенберга, він вмщував 219 термінів з відповідниками п’ятьма мовами (англійська, іспанська, німецька, російська та французька). Всі терміни згруповані за двома категоріями. До першої належать такі, що зафіксовані в самому кінодокументі. Друга категорія компілює терміни, які є важливими елементами каталогізаційного запису, проте відсутні у самому кінодокументі.

У другому виданні глосарію у 1989 р. під редакцією того ж автора критерії відбору, кількість термінів та їх тлумачення змінені не були, проте, додалися сім мовних версій термінологічного складу (болгарська, грецька, датська, італійська, португальська, угорська та шведська) [12].

Третє видання 2002 р., приурочене до Міжнародного Конгресу ФІАФ, який проходив у м. Сеул (Корея), було стереотипним і свідчило про актуальність проблеми.

У 2008 р. було здійснено ще одне, четверте, перевидання глосарія за редакцією Зорана Сінобада (США) [13]. До глосарія терміни відбиралися шляхом вибіркового аналізу провідних кінознавчих термінологічних англійських видань (у глосарії наведені у бібліографічному списку).

За 20 років, які минули після першого видання глосарія, у кіно-виробництві сталися значні зміни, викликані низкою політичних, соціальних та економічних чинників. Зокрема, до процесу створення та розповсюдження кінофільмів залучилися представники значно ширшого кола різних професій. Діяльність професійних спілок, закони про захист авторського права, різноманітні політичні впливи розширили перелік осіб різних спеціальностей або осіб, відповідальних за нові види професійної діяльності, притаманних сучасному процесу виробництва кінофільму, які тепер обов’язково повинні включатися в титри кінодокумента. Як наслідок, значно поповнився термінологічний апарат галузі.

Ще однією причиною, яка спонукала ФІАФ до нової редакції глосарія, стала поява нових різновидів кінодокументів та їх матеріальної основи. Це потребувало розробки сучасних рекомендацій щодо використання та тлумачення відповідних термінів у архівній галузі.

Методичні засади підготовки перевидання глосарія залишилися без змін.

З організаційної точки зору підготовку перевидання планується провести у два етапи. Наразі реалізовано перший, коли розширено термінологічну базу глосарія шляхом залучення англомовних термінів на позначення понять, фактів, явищ, процесів, притаманних сучасній англо-американській кіноіндустрії.

Другий етап передбачає втілення мовних версій глосарія, які б відобразили національні відмінності у структурі кіновиробництва різних країн світу.

У передмові до четвертого видання З. Сінобад зазначає, що до глосарія не ввійшли терміни на позначення понять або особливостей, характерних виключно для телевізійних кінофільмів, та суто технічні терміни [13, Р. 2–3].

В англомовній версії четвертого видання терміни розташовані у порядку, що відображає ієрархію осіб, відповідальних за процес кіновиробництва [13, Р. 3].

У результаті проведених досліджень виникла необхідність внесення кардинальних змін до визначень окремих термінів та залучення близько 50 нових.

Повний текст глосарія представлено англійською мовою на сайті ФІАФ у форматі .pdf (<http://www.fiafnet.org>). У майбутньому за наявності іншомовних версій глосарія його передбачається представити у вигляді бази даних, що значно поліпшить можливості використання [13, Р. 3].

Сучасне четверте видання містить 265 терміноодиниць, що розділені за п'ятьма тематичними рубриками, кожна з яких, у свою чергу, має по декілька підрубрик.

Словникова стаття терміну у глосарії складається з шифру, літерне позначення в якому вказує на рубрику, до якої належить термін, а цифрові позначення відображають підрубрику і порядковий номер терміна. Допоміжний алфавітний покажчик термінів з шифрами є важливою складовою наукового апарату глосарія.

Після шифру у словниковій статті подається термін та в окремих випадках через кому – його синонім. Наприклад, *Production Date / Year of Production* – дата виробництва, *Beginning of Shooting / Production Start* – початок знімального процесу, *First Screening / Premiere* – прем'єра [13, Р. 6–7].

Ряд термінологічних визначень характеризується чіткістю та короткою формою, інші містять широку словникову статтю, де наводяться історичні факти та інша інформація, що наближає її до енциклопедичної.

Деякі статті включають перехресні та довідкові посилання на інші терміни.

Основний термінологічний фонд глосарія подано у п'яти рубриках. Першу "А. Основні відомості" складають поняття, вживані на позначення назв, дат, країн, що стосуються кінофільму; друга – "В. Титри та виконавці ролей" – присвячена особам, задіяним у процес виробництва та розповсюдження кінофільму; третя – "С. Прокат і показ" – подає терміни, що стосуються авторського права, цензури, цінової політики тощо; четверта – "D. Форма та зміст" – містить поняття, які характеризують вид, жанр кінофільму та його цільову аудиторію; п'ята – "Е. Технічні властивості" – включає низку технічних термінів.

Четверте видання глосарія свідчить про актуальність архівознавчих термінологічних досліджень у цій предметній сфері.

У контексті планів ФІАФ щодо створення мовних версій глосарія вважаємо за необхідне поставити питання про створення відповідної версії українською мовою, яка б через терміни та поняття відображала національні особливості українського кінематографу.

У сучасному вітчизняному архівознавстві та кінознавстві є певні напрацювання до розвитку суміжної термінологічної бази.

Перш за все, необхідно розглянути Закон України „Про кінематографію” [9], що регламентує діяльність кінематографії в Україні, визначає правові основи діяльності в галузі кінематографії та регулює суспільні відносини, пов’язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів. У статті 3 Загальних положень міститься словник термінів, вживаних у законі. Він налічує 26 терміноодиниць. Серед них є такі: *автор фільму, виробник фільму, вихідні матеріали, державний фонд фільмів, зберігання фільму, фільм, суб'єкт кінематографії, фільмокопія, професійна кінематографічна діяльність* тощо. Усі терміни подано з визначеннями. Наприклад, термін "*державний фонд фільмів*" пояснюється як державний заклад культури, що здійснює архівну та науково-дослідницьку діяльність з метою розвитку фільмофонду, відновлення, реставрування і збереження творів національної та світової кінематографічної спадщини, розповсюдження відповідної інформації. Термін "*зберігання фільму*" закон тлумачить як діяльність, що спрямована на збереження довгострокового зберігання вихідних матеріалів фільмів і фільмокопій та їх реставраційно-профілактичної обробки.

Цінним здобутком вітчизняної лексикографії є такі видання: "Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми" [8], ДСТУ 4447:2005 "Фонодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду.

Технічні вимоги” [3], “Енциклопедія електронних мас-медіа. Словник-госарій термінів і виразів телебачення, радіомовлення, кіно, відео, аудіо” [7], “Український енциклопедичний кінословник” [11].

Одним з останніх ґрунтовних видань є “Український словник-довідник екранних медіа” (К., 2008), у якому зібрано і прокоментовано майже 2000 ключових загальнотеоретичних і спеціальних кінознавчих понять, дефініцій, а також професійна термінологія і зразки повсякденної обігової лексики, що використовується у споріднених галузях аудіовізуальних масмедіа (кіно, телебачення, відео та інтернет). Акцент зроблено на українських контекстах побутування відповідних понять. “Словник-довідник” є авторським експериментальним проектом, який реалізовано Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Таким чином, глосарій Комісії з каталогізації та документації ФІАФ є цінним внеском у розвиток термінологічних досліджень сучасного архівознавства, прикладом ефективної міжнародної співпраці архівістів різних країн світу, у якій українські фахівці можуть взяти активну участь. Результатом такої діяльності може стати україномовна версія глосарія ФІАФ.

¹ Архівістика: термінолог. слов. / авт.-упоряд: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. – К., 1998. – 106 с.

² ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять / С. Кулешов (розроб.). – Офіц. вид. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – IV, 32 с. – (Нац. стандарт України).

³ ДСТУ 4447:2005. Фонодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги / О. Володіна (розроб.). – Офіц. вид. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – IV, 20с. – (Нац. стандарт України).

⁴ Ємельянова Т. Деякі аспекти документознавчого аналізу архівних кінодокументів періоду Другої світової війни (на прикладі Центрального державного кінофотофоноархіву України) / Т. Ємельянова // Студії з арх. справи та документознавства. – 2004. – Т. 12.

⁵ Кино: енцикл. слов. / гл. ред. С. И. Юткевич; редкол.: Ю. С. Афанасьев, В. Е. Баскаков, И. В. Вайсфельд и др. – М.: Сов. энцикл., 1987. – 640 с.

⁶ Кузин А. А. Кинофотофоноархивы: Учеб. пособие. М., 1960. – 260 с.

⁷ Мащенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа: у 2 т. / І. Г. Мащенко. – Запоріжжя: Дике Поле, 2006. – Т. 2: Термінологічний словник основних понять і виразів. – 511с.

⁸ Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. – Харків, 2007. – 328 с.

⁹ Про кінематографію: Закон України N 9/98-ВР від 13 січ. 1998 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 114. – (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 763-IV (763-15) від 15.05.2003 // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 30. – Ст. 248; № 3317-IV (3317-15) від 12.01.2006 // Відом. Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.

¹⁰ Словарь современной архивной терминологии социалистических стран. Вып. II. – М., 1988. – 316 с.

¹¹ Український енциклопедичний кінословник / уклад.: С. Д. Безклубенко, О. Г. Рутковський; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – Вінниця: КНУКІМ, 2006. – Т. 1 : Основні терміни та поняття. – 500 с.

¹² Glossary of filmographic terms / comp. by J. Gartenberg; FIAF. – Brussels, 1989. – 149 p. – Eng., fr., ger., sp., rus., swed., port., dutch, it., czech, hung., bulg.

¹³ Glossary of Filmographic Terms : eng. version / ed. by Z. Sinobad; FIAF Cataloguing and Documentation Commiss. – [S. l.], [2008]. – 57 p.

¹⁴ Taylor V. Media designators / V. Taylor // Libr. Resources and Techn. Service. – 1973. – Vol. 17, N 1. – P. 60 – 65

¹⁵ White-Hensen W. Archival moving image materials: a cataloging manual / W. White-Hensen. – Washington: Library of Congress, 1984. – 156 p.

Лілія ПРОКОПЕНКО, Світлана ЗОЗУЛЯ

**Термінологічний глосарій Міжнародної федерації кіноархівів:
проблеми впровадження в Україні**

Стаття присвячена характеристиці четвертого видання термінологічного глосарія Міжнародної федерації кіноархівів, який вміщує терміни, спільні для архівної науки та кінематографії. Автори наголошують на потребі підготовки україномовної версії видання; аналізують досвід українських фахівців у цій галузі.

Ключові слова: глосарій; кінодокументи; кінознавство; фільмокопія; державний фонд фільмів.

УДК 930.253(084.1):77

Лилия ПРОКОПЕНКО, Светлана ЗОЗУЛЯ

**Терминологический глоссарий Международной федерации киноархивов:
проблемы внедрения в Украине**

Статья посвящена характеристике четвертого издания терминологического глоссария Международной федерации киноархивов, который содержит термины, общие для архивной науки и кинематографии. Авторы делают акцент на потребности подготовки украиноязычной версии издания; анализируют опыт украинских специалистов в этой области.

Ключевые слова: глоссарий; кинодокументы; киноведение; фільмокопія; государственный фонд фильмов.

УДК 930.253(084.1):77

Lilia PROKOPENKO, Svitlana ZOZULIA

**Terminological glossary of the International Federation
of Film Archives: problems of adoption in Ukraine**

The article is devoted to description of fourth edition of terminology glossary of the International Federation of Film Archives, which contains terms, general for the archive science and cinematography. Authors mark the necessity of preparation of Ukrainian-language version of edition; analyse experience of the Ukrainian specialists in this field.

Keywords: glossary; film records; cinematology; film print; State Films Fund.

УДК 930.253(084.1):77